

Віктор Яручик,

доцент Інституту філології та журналістики

Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки

Художнє мислення у літературі на межі двох польського і українського світів (на матеріалі творчості Юрія Гаврилюка)

У другій половині ХХ століття на території Польщі з'являється ціла група молодих українських письменників. Одним із найбільш плодovitих регіонів стає Підляшшя. Хоч місцеві письменники і починають писати підляським говором, однак він є говором української мови. Випадає можливість друкуватися у місцевих виданнях „Нива” та „Білоруський календар”. Першовідкривачами, авторами поезій на сторінках цих журналів стають Іван Киризюк з Кривятич, Софія Сачко з Вурлі, Ірина Боровик з Мора, Василь Петручук з Грабівця. У 80-х до них долучаються молоді Ольга Підляшанка з Кошелів, Юрій Гаврилюк з Більська Підляського, Євгенія Жабінська з Вуролі, Петро Киризюк з Кривятич, Іван Троць з Рудутів, Євгенія Овсянюк-Мартинюк з Зубова. Ще пізніше також Ольга Онацік і Марія Монахович з Ягуштова, Микола Патеюк з Забагоня чи Віктор Стахвюк з Тростянки [6, 1]¹.

Об'єктом нашого дослідження стане творчість Юрія Гаврилюка, котрий виявився одним із найбільш талановитих і плодovitих письменників Підляшшя.

Перш ніж перейти до його творчості звернемо увагу на його біографічні відомості. Народився Юрій Гаврилюк 1964 року у Більську Підляському. Вже у 1982 році він почав писати перші вірші місцевою українською говіркою. Буквально через рік Юрій стає лауреатом конкурсу

1. Позначення моє (авт. – В.Я.), де перша цифра – порядковий номер джерела у списку літератури, а друга – номер сторінки, звідки взято цитату.

молодих творців української культури у Польщі, який був організований краківським гуртком УСКТ. Згодом молодий поет дебютує на сторінках україномовного видання – у літературно-науковому щомісячнику „Наша культура” (додаток україномовного варшавського тижневика „Наше слово”).

Здавалося б, молодий письменник мав би вступити навчатися на філологічний У 1983 р. Юрій Гаврилюк вступив на історичний факультет, однак захоплення словом стало далеко не останнім його захопленням. Любов до історії перемогла і Юрій вступає до Ягеллонського університету у Кракові. Будучи студентом, бере активну участь у формуванні руху українського національного відродження на Підляшші. У 1983 р. майбутній письменник заснував Українське Підляське Видавництво „Думка”, яке випустило більше 20 позацензурних публікацій. Після 1987 р. редагував позацензурні часописи „Основи” та „Українець”.

1986 р. побачила світ перша збірка Юрія Гаврилюка, написана говіркою, *В непроміняючому поході* (Більськ). Вже через два роки з’являється наступна книжка *Негербовії генеалогії* (Більськ), яка вже писалася українською літературною мовою. Третю, найбільш повну, збірку довелося чекати аж до 1999 року – це *Голоси з Підляшшя* (Париж-Львів-Цвікау). 2001 року у Більську вийшла ще одна книжка поета під назвою *Nechaj żywe Pudlasze. Z pereżytego i peredumanogo*, в якій зібрані публіцистичні та літературні твори і записки 1982-1991 рр. в говірковій версії.

Поезії і прозові мініатюри друкувалися у періодичних виданнях: „Наше слово” (Варшава), „Зустрічі” (Варшава), „Основи” (Більськ), „Краг” (Більськ-Люблін), „Над Бугом і Нарвою” (Більськ Підляський), „Всесвіт” (Київ), „Світо-вид” (Нью-Йорк-Київ), „Дзвін” (Львів), „Нові дні” (Торонто), „Спадщина” (Київ, самвидав), літературних альманахах „Вітрила” (Київ, 1990), „Поезія” (Київ, 1999) і „Український літературний провулок” (Білосток, 2001-2000), збірниках *Золотий гомін. Українська*

поезія світу (Київ, 1991) та *Найдорожчий скарб. Слово про рідну мову. Поезії та вислови* (Київ, 1990), *Поза традиції. Антологія української модерної поезії в діяспорі* (Київ, Торонто, Едмонтон, Оттава, 1993) [9, 3]. За плідну літературну роботу 2002 року письменника було включено до Спілки письменників України.

Після закінчення університету Юрій Гаврилюк працював у Центрі української науки і культури в Кракові. Нині він редактор часопису „Над Бугом і Нарвою”.

Письменницька і видавнича діяльність не завжди була домінуючою у житті Юрія Гаврилюка. Він багато займався і продовжує займатися науковою роботою. До його зацікавлень у першу чергу належать зв'язки Підляшшя з Україною, починаючи від найдавнішого періоду її історії – Київської Русі [10, 31]. Дослідник встиг видати такі свої наукові розвідки: *Історія Пудляшя до 1321 року* (Більськ Підляський, 1987), *Dzieje Cerkwi prawosławnej na Podlasiu w X-XVII wieku* (Більськ Підляський, 1993), *Kraje ruskie Bielsk, Mielnik, Drohiczyn. Rusini-Ukraińcy na Podlaszu – fakty i kontrowersje* (Краків, 1999; Більськ, 2001), *Podlasze. Śladami ruskiej przeszłości* (Більськ Підляський, 2000). Окремі статті Юрія Гаврилюка публікували часописи „Над Бугом і Нарвою”, „Краківські українознавчі зошити”, „Пам'ятки України”, „Старожитності”, „Przegląd Prawosławny”. Також він був співавтором збірника *Холмицина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження* (Київ, 1997) та упорядником антології „*Ruś podlaska*” *Podlasie w opisach romatyków* (Більськ, 1995), його було запрошено у редколегію часопису „Краєзнавство”. У всіх працях знаходимо чимало доказів того, що історія підляської землі не може існувати без історії Київської Русі, без історії України, адже очевидним і незаперечним є той факт, що Підляшшя має глибоке руське коріння.

Об'єктом нашого дослідження стане поетична творчість Юрія Гаврилюка.

Вже з перших рядків поезії письменника помічаємо наскільки важливою у його творчості є мотив пам'яті. Вона оживає у старому пам'ятнику (поезія *Пам'ятник*) і могилах (*Біля померлих*), озивається у інтимному листі автора (*Пишу тобі листа*). Наскрізний мотив пам'яті оживає гіркими, однак правдивими словами не лише для кожного українця, котрий живе у Польщі:

*Спалені наші негербові
Генеалогічні дерева
Коріння цих що живуть
Підрізане боротьбою з часом
Труни вмерлих і павших
Чужим обвинуті прапором
Під пам'ятником державним
З буквою чужою
Не на вавілонських ріках
На берегах своїх
Сльозу за долею проливаєм [4, 37].*

Діалог із часом і простором проступає чи не в кожній поезії Юрія Гаврилюка. Усі твори письменника надчасові, оскільки не прив'язані до якоїсь конкретної події чи дати. „У них наче справді оживають одвічні голоси Підляської землі, що їх, як медіум, сприйняв і втілив у слово поет... Кожна річ у густо речовому поетичному світі Юрія Гаврилюка, особливо та, що несе в собі печать часу, таємнича, несе в собі езотеричну інформацію, яку може розшифрувати лише поет” [1, 105-106].

Поетичне мислення письменника наскрізь пронизане гострим відчуттям часу, який є живою істотою у творах: „час біжить”. Однак водночас час може бути „драбиною років”, „яблуком майбутності”, „обривом” у минуле чи майбутнє, „рікою” із безліччю краплинами-

митями, „піском” із секундами-кришталіками, „книжкою” із відліченими сторінками. Він вічний і безповоротний:

Час біжить
Розмиває скелю
Нашого життя
Оглянутись не встигнувши
Проминемо [4, 5].

Тоді ліричний герой лине у позавимірний час і простір, просячи у свою Музу: „Зірви мені лілеї / З тамтої сторони сну” [4, 19].

Інтимна лірика, хоч і не є чисельною, однак у ній простежуємо раниму душу ліричного героя, молодого хлопця, у котрого кохання мінливе, примхливе, однак воно існує і неодмінно проросте у щось величне і вічне:

Моє серце
Заоране поле
Впало зерно
Зазеленіла любов
Знайшли і ми під нею
Своє місце [4, 16].

Мотив материкової України не є популярним у творчості письменника. Може, тому, що для автора важливішою є його мала Батьківщина-Україна. Вітчизна для поета і „синє море”, і „рвучкий вітер”, і „суходіл”, що „дрижить від ударів серця”. Вітчизна – це метафізичний образ, насажений водночас пам’яттю. Очевидною є внутрішня роздвоєність поета. Свого часу професор Стефанія Андрусів охарактеризувала свідомість поета-емігранта як „свідомість вирваної із

рідного ґрунту рослини, онтологічно розірвана: обірвані коріння болять його, як болять людині ампутовані кінцівки. Втрачена рідна земля, поріг рідної оселі, Батько-Мати, їх землі й Батьків, Бог і мова – центр, до якого постіно спрямована ірреальна, містично-трансцедентна частина душі поета-емігранта” [2, 99]. Хоч Юрія Гаврилюка і важко віднести до емігрантів, однак йому теж характерні риси емігрантської свідомості, оскільки, народившись на Підляшші, він, як і всі його земляки, повсякденно змушений чути і сам користуватися чужою для нього мовою. Тому однію із найбільш болючих проблем є, звичайно, мова:

*Мово наша
Батьків і дідів наших
Молитво наша
До рідної землі
Ти як мати рідна
До сну нас колихала
Учила ти нас жити
Якими стати нам людьми [6, 1].*

а також:

*Входжу до церкви старої
В якій хрестили
Предків і мене
Не чую тут рідної мови [4, 47].*

Під час навчання у величному, проте не рідному Кракові молодий письменник тужить за рідною домівкою, пишучи: „без Вітчизни я поет”. Місто ж студентських років для Гаврилюка „чуже, хоча й приємне”, навіть дівчата на його вулицях „чужі хоч і такі гарні” [4, 10]. Мабуть, тому автор

не може уявити свого фізичного існування поза малою Батьківщиною, поза рідним Підляшшям. На думку самого письменника, Вітчизна твориться людьми, а не пам'яттю („Вітчизна це не міф / Це у гурті ми” [4, 32]).

У творах датованих 1986-им роком бачимо патріотичні мотиви. Поет, будучи студентом-істориком, приходять до висновку:

*Воля нам не прийде
Нам піти до неї [4, 32].*

Частіше у творах знайдемо історичні мотиви. Поет протиставляє величній козацькій історії нинішнє підкорене існування українського народу у *Гетьманській трилогії* та життя під постійним ярмом у поезії *Тобі ж – полин*. Однак навіть невільник може здобути волю, хоч подекуди її досягнення приходять через смерть (поезія *Кальнишевський*).

Також у поезіях Юрія Гаврилюка відшуковуємо релігійні мотиви. По-філософському автор піднімає одвічну проблему втрати і пошуку раю. На думку поета, варто пам'ятати, що усі ми:

*Шукали раю
Думали що втрачений
Позабули
Що самі звідти утекли [4, 34].*

Однак нині, на думку поета, ми сидимо залякано у „дарованій одежі” і „чекаємо Месію”, хоч навколо „чужі насмішки” і „розколоті душі” всередині нас. При цьому важливо шукати Спасителя, у першу чергу, в собі самому. Зрештою, існування нас уже є доказом присутності в нас Бога:

Сміймося з цих які

*Шукали доказів
На існування Бога
Сміймося ми всі
Які не вміємо знайти
Доказів на існування себе [4, 56].*

Доповнюють цілісно релігійні поезії образи Гетсиманського саду, Мертвого моря, Сина Божого, Марії, Віфлеєму, Євангелії, братів Каїна і Авеля.

Серед філософських мотивів творчості письменника найголовнішими є сенс людського існування, проблема пізнання світу, усвідомлення загальнолюдських цінностей:

*Пізнавання світу
Це виливання сліз
Сам не знаєш коли і чому
Встромлять у спину ніж [4, 19].*

Не завжди можна пояснити присутність у поетовій творчості екзистенційних мотивів. Відчутні мотиви абсурду буття, подекуди відчаю, самотності, страждання і навіть смерті:

*Чи за моєю труною
В останній дорозі
Піде лише собака
Зі свічею палаючою в зубах [4, 50].*

Можемо тільки припускати, що такі мотиви викликає у поетові його інколи наближене до трагічного тимчасове життя у Кракові, тобто поза

малою Батьківщиною. Ліричний герой усвідомлює, наскільки близькою і водночас недосяжною у необхідний момент є для нього Батьківщина.

Надзвичайно важливою та багатою у поезії Юрія Гаврилюка є кольористика. Ледве не вся кольорова гама веселки представлена у творах. Один із найбільш вживаних зелений колір. Для поета – це це колір надії, приязні, любові, народження чогось величного і приємного („зелене чорнило надії”, „зелені сади”, „зазеленіла любов”, „зелена Євангелія”, „зелений вогонь”). Також обнадійливим, величним кольором, який несе позитивну конотацію, є синій, блакитний („широке синє море”, „синій простір часу”, „темносині грона винограду”, „блакитне небо”, „синє небо”). Радісним, легким є білий колір („цвіт білий”). Кольором невизначеності є лагідний срібlistий („туман срібlistий вечірній”). Червоний – одвічний колір любові подекуди і в автора виконує призначену йому функцію („уста червоні”, „червона троянда”), однак усе частіше він символізується зі смертю („червона кров”, „вино червоне / чорніше від крові”, „червоне племіння”). Також червоний колір має нейтральну конотацію („червоний граніт”, „мармурова плита рожева”). Колір смерті виконує своє традиційне негативне значення і в поезії Юрія Гаврилюка („чорна могила”, „чорна по серцю / повзе змія”, „на рушникові чорна нитка / ніколи не схреститься з червоною”).

Розгляньмо віршування поезій Юрія Гаврилюка. Практично всі твори написані нерегулярним ритмізованим віршем. Серед поетичних засобів переважає метафора, що робить поезію складнішою для сприймання, однак вносить полісемію, збагачується семантика фраз і образів. Мова поезій Гаврилюка поступово стає усе густішою. Письменник надзвичайно прискіпливо ставиться до підбору лексем і тонко відчуває мову. Переважна більшість метафор мають негативне або песимістичне забарвлення: „кривава хвиля”, „криваві помаранчі”, „терен життя”, „зойк землі”, „зойк струн”, „зойк світу”, „світло мертво”, „стогін часу”, „трава забуття” тощо.

У більшості віршів письменника пунктуаційні знаки відсутні. Можемо подумати, що даремно, адже не бачимо того, що автор хоче виокремити, на чому наголосити, що запитати в нинішньої епохи. Однак так само можна ствердити, що пунктуаційні знаки поет дає змогу розставити самому читачеві. Нехай він сам знаходить головне, нехай сам припускає і наголошує на чомусь, нехай сам запитує і шукає відповідей.

У статті ми лише акцентували на головних проблемах поетичної творчості українського поета з Підляшшя Юрія Гаврилюка. Ця творчість надзвичайно багата, повноцінна і багатогранна. Вона вимагатиме уважного і прискіпливого вивчення нашими сучасними дослідниками.

Література:

1. Андрусів С., *Голоси рідної землі*, „Український літературний провулок”, Т.1/2001, с. 105-110.
2. Андрусів С., *Комплекс емігрантства: інобуття в культурі*, „Український літературний провулок”, Т.1/2001, с. 98-103.
3. Барна В., *Наші словесники – членами Спілки письменників України*, „Наше слово” 2002, №32 (2349), с. 5.
4. Гаврилюк Ю., *Голоси з Підляшшя*, Париж-Львів-Цвікау 1999, 80с.
5. Гаврилюк Ю., *Життя (з літературного зошита)*, „Український літературний провулок”, Т.2/2002, с. 7-10.
6. Гаврилюк Ю., *Наша газета нашою мовою*, „Наша газета” 1999, №1(14), с. 1.
7. Гаврилюк Ю., *Поезії*, „Український літературний провулок”, Т.1/2001, с. 71-92.
8. Гаврилюк Ю., *Поезії*, „Український літературний провулок”, Т.2/2002, с. 7-10.
9. Трач Ю., Мойсієнко А., *Передмова*, [в:] Гаврилюк Ю., *Голоси з Підляшшя*, Париж-Львів-Цвікау 1999, с. 3.
10. Шупер-Якуб'юк Д., *20-тиріччя творчості Юрія Гаврилюка*, „Над Бугом і Нарвою” 2002, №5-6, с. 31.